

ASIBILACE je 1° změna palatovelární explozívy, e.g. /k̑/, na alveopalatální afrikátu, e.g. /č/, či frikatívu, e.g. /š/, tedy změna povahy konsonantického šumu při jemném posunutí artikulační řady : je typická pro satemové jazyky ; 2° se za asibilaci označuje změna alveolární explozívy /t/ na – stále alveolární – afrikátu /c/, či frikatívu /s/, tedy změna povahy konsonantického šumu při uchování jeho artikulační řady, vyvolaná následující samohláskou /i/, rozptýleně doložená z různých IE jazyků, cf. het. *ešzi* vs. sti. *asti*, ř. *ἔστι*, lit. (atematické) *ėsti* ‘je’ ; ř. (attické) *εἶσι* vs. sti. *eti*, lit. (atematické) *eīti* ‘jde’.

Asibilace 1° dává pro slovanské jazyky a lotyštinu /s/, /z/, pro litevštinu /š/, /ž/, cf. č. *srdce*, *zima*, lot. *sirds*, *ziema*, lit. *širdis*, *žiemà*. Za asibilaci 2° se ve slovanských jazycích vydávají různé dialektální, někdy i mezijazykové rozdíly, ovšem s rozsáhlejším inventářem palatalizačních spouštěčů, cf. /d’et’i/ vs. /zeci/, čemuž na baltské straně dokonale odpovídá dzūkijský dialekt litevštiny. Především však kvůli asibilaci nesmíme pustit ze zřetele dalekosáhlé morfologické proměny slovanských alveolár, cf. *plat* ↔ *placený*, *hrad* ↔ *hráz*, ani « silnou » palatalizaci alveolár baltských před zadními samohláskami, sc. lit. /t̑/ > /č/, /d̑/ > /ž/, lot. /t̑/ > /š/, /d̑/ > /ž/, což jsou pro ony jazyky příznačné morfologické jevy.

PALATALIZACE je artikulační změna (čistě !) veláry v palatálu. Ta může zůstat explozívou, e.g. /t’/, přejít na afrikátu, e.g. /č/, či frikatívu, e.g. /š/. Změna je regresivní, vyvolává ji posloupnost ⟨velára – palatalizující samohláska⟩. Palatalizace silně poznamenala jazyky indo-íránské — a hned ve dvou vlnách i slovanské, přičemž první vedla na afrikáty, či frikatívy tupé, druhá na ostré, cf. I lit. *keturi* :: stsl/rus. *četyre*, II lit. *kainà* :: stsl. *čěna*.⁴ Na cestě k baltským jazykům se palatalizace velár projevila různě : litevština, která zavedla dokonalou palatální korelaci všech svých souhlásek, ji nemá, lotyštinu, kde soustavná palatální korelace chybí (zanikla ? nerozvinula se ?), ji má, cf. lit. *lokys*, *gervė* vs. lot. *lācis*, *dzērve*, lit. *kinai*, *germānai* vs. lot. *kīnieši*, *ģermāņi*. Germánské jazyky palatalizaci neznají, zato románské poznamenala zásadně — a přitom každý jinak, cf. it. *cosa*, *cavallo* :: fr. *chose*, *cheval*.⁵

Slova palatalizace je zde užito pro fonetický proces, jenž vytváří nové fonémy bez opory ve fonologické korelaci palatálnosti. To platí vedle výše zmíněné lotyštiny též pro češtinu, kde fonémy jako /ň, ř/ jistě vykazují palatální artikulaci, nicméně jejich korelace s /n, r/ je morfologická, nikoliv fonologická : patří totiž do stejné korelační řady jako /k ↔ c|č, x ↔ š/, etc. Takto pojatá palatalizace je historický proces (diachronní jev), jenž systém konkrétního jazyka obohatil o jistý inventář palatálně artikulovaných hlásek.⁶ Vedle toho existuje palatalizace jako synchronní jev, fonologická korelace napříč celým konsonantismem, jež každou nepříznakovou souhlásku opatřuje příznakovým protějškem, který se od ní liší jen artikulačním rysem přidané palatálnosti ; nejlepším příkladem je právě litevština (ruština za ní « zaostává » o několik nespárovaných fonémů, zatímco ukrajinština už je na půl cesty k češtině, či lotyštině).

⁴ Tzv. třetí slovanská palatalizace je výkladový konstrukt dosti sporný už jen proto, že na rozdíl od prvních dvou slovanských i od vůbec všech indoevropských palatalizací se tato podává jako progresivní ; raději bych příslušné jevy vykládal co procesy morfologické.

⁵ Produkty starofrancouzské palatalizace převzala střední angličtina a uchovala je v podobě starofrancouzské, tedy co afrikáty, zatímco francouzština sama je následně změnila na frikatívy, cf. *change*. Dle francouzského vzoru pak střední angličtina palatalizovala i některá slova vlastní, e.g. *stang*. *cýse* → střang. *chese* (novang. *cheese*), cf. lat. *cāseus* → germ. **kasjus*.

⁶ Pro nejstarší fázi IE vývoje podáváme palatalizaci pouze jako proměnu velárních explozív.